

TURIZM SOHASIGA OID TERMINLARNI TARJIMA QILISHNING NAZARIY MUAMMOLARI

Abdullayeva Feruza Suyunovna

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Ilmiy innovatsion ishlanmalarni
tijoratlashtirish bo'lim boshlig'i pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori.*

Dunyoda turizm yo'nalishida ro'y berayotgan jarayonlarning globallasuvi va integratsiyasi mamlakatimizning turizm sohasini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarishga turtki bo'ldi. **O'zbekiston turizm sohasida ulkan salohiyatgan ega bo'lgan davlat qatorida turadi. Bugungi kunda mamlakatimiz betakror tabiati, go'zal dam olish zonalarini imkonlaridan foydalanib, yangi turistik yo'nalishlari ziyorat turizmi, ekologik, ma'rifiy, etnografik, gastronomik turizm va bu sohaning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga va kadrlar masalasiga alohida e'tibor qaratishimiz zarur. Turizm sohasi – milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltirayotgan eng istiqbolli tarmoqlardan biri hisoblanadi.** “Mamlakatimizning chet davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarini yanada mustahkamlash va xorijda respublikamizning iqtisodiy imkoniyatlarini keng targ'ib qilish orqali uning xalqaro nufuzini yanada oshirish, investitsiyalarni jalb qilishni jadallashtirish, turizm sohasini yanada rivojlantirish iqtisodiy sohadagi ustuvor vazifalarimizdan biri hisoblanadi”. Bu o'z navbatida, turizm sohasining taraqqiy etishi, mazkur sohada faol qo'llaniladigan turizm sohasiga oid terminlar tizimini ilmiy ham amaliy jihatdan yanada atroflicha tadqiq qilish zaruratini yuzaga chiqardi. Bugungi kunda mamlakatimizda turizm sohasiga oid terminologiya rivojlanish bosqichida bo'lib, bu jarayonda xalqaro muloqotning butun dunyoda tan olingan vositasi sanalgan ingliz tili turizm terminologiyasi muhim rol o'ynamoqda. Turizm sanoatining taraqqiyoti tarjima va madaniyatlararo muloqot bilan uzviy bog'liq. Turizmning o'ziga xos xususiyati – bir qator sanoat yo'nalishlarining birlashishi: mehmonxona sanoati, restoran biznesi, kredit va moliya tashkilotlari hamda ko'ngilochar sohalar shular jumlasidandir. “Turizm nafaqat hududlarni o'rganish balki, uning yaralish va o'zgarish jarayonini aks ettiruvchi madaniy tizimdir”. Turizm sektori – jahon iqtisodiyotining uchinchi eng foydali sektori hisoblanadi.

Bugungi kunda turistik terminologiya tizimi turizm sohasiga oid tizimlar lingvistikasi yo'nalishini vujudga keltiradi. Mazkur tushunchalarning barcha sohalarga kirib kelishi terminologiya oldiga insoniyat ehtiyojlari uchun izohli va tarjima lug'atlarini yaratishni taqozo qiladi. Bunday lug'atlarda tarjima orqali so'z yasalihi va qiyosiy tarjima orqali turizm sohasiga oid terminologik birliklarining turli tizimli tillardagi o'ziga xos lingvistik xususiyatlari aks ettiriladi. **Terminlarning yildan yilga o'zgarishi va yangi terminlarning paydo bo'lishi fan, ta'lim, ishlab chiqarish va innovatsiya sohalarning taraqqiyoti bilan uzviy bog'liqdir. Tabiiy holda sohalarning taraqqiyoti turli soha mutaxassislarining shu soha yutuqlaridan keng foydalanishi sababli terminlarga bo'lgan e'tibor ortmoqda va yangi terminlar paydo bo'lmoqda. Boshqa xorijiy tillardagi turli sohalarga doir terminlar mavjud bo'lgan ilmiy matnlarni o'zbek tiliga tarjima**

qilish jarayonida yoki aksincha bo'lganda turli xil muommolar paydo bo'ladi. Bugungi kunda ilk muommalardan biri qaysi tildan tarjima qilinayotgan bo'lsa shu matndagi terminning ma'nosiga mos terminni boshqa tildan tarjima qilishda topib bo'lmay qoladi. Bu katta qiyinchilik tug'diradi. Bundan avval kichik bir masalaga to'xtalib o'tish mumkin, o'zbek tiliga boshqa tillardan (ingliz tili) ilmiy ishlarda uchraydigan terminlarni tarjima qilish uchun o'zbek tilida yaratilgan sohaviy terminlarga oid qo'llanmalar mavjud emas, bo'lsa ham to'liq emas, bu esa tarjimon va til o'rganuvchilari uchun terminlarni tarjima qilishda katta muommolarga sabab bo'ladi. Fikrimizcha, yuqoridagi masalalar orqali bu uchinchi muommo paydo bo'lmoqda, bu muommo shuki, boshqa tildan tarjima qilinayotgan termin ona tilimizda shu so'zga mosi topilmagandan so'ng boshqa xorijiy so'zni o'z holicha (kalka) qabul qilinmoqda va o'sha so'zni tarjimasini ona tilda ko'radigan bo'lsak noto'g'ri ma'no bermoqda. Bugungi kunda sohaga terminlarni tarjim qilishdagi muhim muammo deb hisoblash mumkin. So'zlarning bir tildan boshqa tilga kirishi va singishi, shunchaki oddiy jarayon emas, balki murakkab lingvistik va ijtimoiy-tarixiy sharoitlar bilan bog'liq qonuniyatdir. Tildan tilga so'z o'zlashishi uchun avvalo, real sharoit lozim. Bunday sharoit tillarning o'zaro hamkorligi, ya'ni tillar orasidagi aloqalardir. Turizm sohasiga oid terminlar yoki matnlarni o'zbek tilida ifodalashda quyidagi tarjima usullaridan foydalanilgan:

- kalkalash: to'liq kalka va yarim kalka;
- ekvivalent tarjima;
- transliteratsiya;
- izohli tarjima.

Kalkalash o'ziga xos murakkab jarayon bo'lib, unda asosan 3 ta hodisa kuzatiladi:

- A) o'zga til ishtiroki;
- B) o'z element ishtiroki;
- D) o'zga til elementi ishtiroki.

Birinchi hodisaning mohiyati kalkalanuvchi materialning o'z til emas, o'zga tilniki ekanligidir. Ikkinchi hodisa o'zga materialning o'z qatlami imkoniyati asosida kalkalashdir. Uchinchi hodisa o'zga materialning o'zga til so'zlari bilan berilishidir [8. B. 94–95].

Kalkalash usulida turizm sohasiga oid terminlarning tarjimasi

To'liq kalkalash	Yarim kalkalash
o'zlashma terminning ma'nosigina saqlanib qoladi, inglizcha tovush jihatida butunlay yo'qoladi	terminlar tarkibi o'zlashma va o'z materialdan iborat bo'ladi
Housekeeper (англ.) - заведующий гостиничным хозяйством;	programme of excursions (англ.) - экскурсионная программа

Transliteratsiya yo'li bilan tarjima qilish – tarjima jarayonida terminning semantikasi, strukturasi va shakli ham o'zlashtiriladi. Masalan: camping – kemping, ratel – потел.

Ingliz tilida “area” so’zi quydagi ma’nolarga ega: 1) a part of a country, town; 2) a part of a house office, garden; 3) a particular subject, range of activities – и в сочетании “catchment area” выступает в новом значении “an area from which the majority of users of an attraction, facility or service are drawn”: If your airport is a destination for VFR, include data on the numbers of people, catchment area, where they are coming from or going to.

Ekvivalentli tarjimada tarjimaning muvofiq yoki mos ma’nolarini o’giriladi. Masalan: cancellation fee, affinity group.

Turizm sohasiga oid tizimni mos kelmasligi natijasida muqobilsiz terminlar, ya’ni muqobilsiz termin birligiga o’zga davlat turizm sohasiga oid diskursida mavjud bo’lmagan realiyalarni kiritish mumkin. Izohli tarjima asliyatdagi biror so’z yoki so’z birikmaning tarjima qilinayotgan til leksikasida varianti yoki ekvivalenti mavjud bo’lmagan holatda, tarjima jarayonida uning izohi, ya’ni ushbu birlik ifoda etayotgan tushunchaning tasviri qo’llanilganda foydalaniladi. Turizm terminologiyasini turli tillarga tarjima qilish masalalariga qiziqish turizm sohasiga oid terminlarining doimiy ravishda takomillashib borishiga xizmat qilmoqda. **Terminlarning yildan yilga o’zgarishi va yangi terminlarning paydo bo’lishi fan, ta’lim, ishlab chiqarish va innovatsiya sohalarining taraqqiyoti bilan uzviy bog’liqdir.** Turizm sohasiga oid terminlarini tarjima qilish muammolarini o’rganishning dolzarbligi, asosan, xalqaro aloqalarning rivojlanishi, mahalliy va xorijiy kompaniyalar o’rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, shuningdek, ushbu sohada professional kadrlarni tayyorlash bilan bog’liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O’zbekiston, 2017. – B. 7.
2. Исакова Е.М. Дискурс туризма и его составляющие // Иностранные языки: лингвистические и методические аспекты. 2016. – № 36. – С. 278–284.
3. Kadirbekova D.X. Ingliz va o’zbek tillarida axborot texnologiyalari terminologiyasining lingvistik xususiyatlari. Monografiya. – Toshkent: fan va texnologiya, –2016. – B. 128.